

Sintaksės ir skyrybos samprata

II dalis. Žodžių junginių tipai. 9–10 klasės

Formalieji žodžių junginių tipai

Pagal tai, koks yra pagrindinis žodžio junginio dėmuo (kalbos dalis), visi žodžių junginiai skirstomi į šešias grupes:

- 1) veiksmažodinius (*pirko gėlių*);
- 2) daiktavardinius (*berniuko kepurė*);
- 3) būdvardinius (*raudona skarelė*);
- 4) skaitvardinius (*penketui žirgų*);
- 5)rieveiksminius (*minute anksčiau*);
- 6) įvardinius (*kąkas nauja*).

3

Klausimai ir užduotys.

1

Išanalizuokite pateiktą santrumpų žymėjimą.

2

Pateiktoje ištraukoje raskite ir suskirstykite žodžių junginius pagal vyraujančią pagrindinę dėmenį (kalbos dalį) ir parašykite gramatinį struktūros modelį naudodamiesi pateiktomis santrumpomis pagal pateiktą pavyzdį.

SANTRUMPŲ ŽYMĖJIMAS:

Veiksmažodinis (junginys) – **veiksm.**
Daiktavardinis (junginys) – **dktv.**
Būdvardinis (junginys) – **bdv.**
Skaitvardinis (junginys) – **sktv.**
Prieveiksminis (junginys) – **priev.**
Įvardinis (junginys) – **įvard.**
Bendratis – **bendratis** (netrumpinama)
Vardininkas – **V.**
Kilmininkas – **K.**
Naudininkas – **N.**
Galininkas – **G.**
Įnagininkas – **Įn.**
Vietininkas – **Vt.**
Dalyvis – **dal.**
Padalyvis – **pad.**
Pusdalyvis – **pusd.**
Prielinksnis – **prl.**

Tarp tų tautų gyvename ir mes, gyvename mes, lietuvių tauta. Viduramžiais mes sužibome kaipo karių ir kunigaikščių tauta. Vėliau ėjo tamsesnis laikas. Mes vis buvome tokiose sąlygose, kad mūsų gyvybės upė vis buvo skaidoma, dalinama, mūsų gyvybingumo ugnis vis prislopinta. Mes daug vargome ir savo vargą netiesioginiu būdu išsakėme dainomis. (Prieiga per internetą: <http://macernio.landyne.lt/straipsniai/musu-gyvybes-upe>).

Pavyzdžiui, gyvename tarp tautų – **veiksm.** → **prl. dktv. K.**

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3

Išrinkite ir užrašykite iš pasirinkto lietuvių autoriaus teksto po 1–2 žodžių junginius kiekvienam gramatinės struktūros modeliui iliustruoti:

- a) veiksmažodiniai: veiksm. → dktv. V., veiksm. → dktv. K., veiksm. → dktv. N., veiksm. → dktv. G., veiksm. → dktv. Įn., veiksm. → dktv. Vt., veiksm. → prl. dktv. K.;
- b) daiktavardiniai: bdv. ← dktv., dktv. ← dktv., dktv. → bendratis, dktv. → pad.;
- c) būdvardiniai: bdv. → dktv. K., bdv. → dktv. N., bdv. → bendratis;
- d) skaitvardiniai: sktv. → dktv. K.;
- e) prieveiksminiai: priev. → dktv. K.;
- f) įvardiniai: įvard. → dktv. K., įvard. → bdv.

Prasminiai (semantiniai) žodžių junginių tipai

Prasminiai žodžių junginių tipai nustatomi žiūrint į pagrindinio ir priklausomojo dėmens reikšmes. Vadinas, žodžio junginio prasmės reikšmė yra junginį sudarančių dėmenų santykio turinys (kokia bendra junginio reikšmė). Prasmės aspektu skiriami:

- 1) subjektiniai (*medžiai ošia*);
- 2) objektiniai (*skaito knygą*);
- 3) aplinkybiniai (*gyvena ant kalnelio*);
- 4) atributiniai (*apsiskaitęs žmogus*);
- 5) predikatyvų (*pradėjo skaityti*).

4

Raskite ir išrinkite semantinius žodžių junginius iš pateiktos ištraukos. Surašykite juos į atitinkamas lentelės grafas.

Štai muziejus. Vis tiek diena prapuolė. Užsukiu.

Žmonės apie muziejus visko prišneka, o ne taip jau čia baisu. Aišku, nemalonu: slegianti, migdanti atmosfera. Bet kentėti galima.

– Kiek kainuoja paveikslas su dešra? – klausiu budinčios ponios.

– Dvylika.

– O su avinu?

– Dešimt.

– Aviena atseit pigesnė?.. O su vaisiais?

– Trys.

– Na, na! – grūmoju. – Vaisiai pavasarį brangūs.

Ponia parausta.

– Tik jums ...

Numoju ranka. Muziejų ne vieta tokiems pokalbiams.

– Norėčiau pasiteirauti štai ko: tarkim, parsinešu paveikslą namo, pasikabinu ant sienos...

O kas toliau? Gyvenimo ant sienos taigi nepasikabinsi!

Ji siūlo ant lempos. Anksčiau dirbusi Atgimimo srity.

Įsižeidęs trenkiu durimis. Ko ašėjau į tą muziejų? Kodėl einu į koncertą? Tačiau kur žmogui eit? Į politiką? Į Europą?

Niekados!

Užsimerkiu ir vaidenas, kad mano gyvenimas nupieštas, pakabintas ant sienos, o aš rėplioju, nerasdamas išėjimo... (Erlickas J. *Prisimynimai*. Vilnius, 2004).

Subjektiniai junginiai	Objektiniai junginiai	Aplinkybiniai junginiai	Atributiniai junginiai	Predikatyvų junginiai

5 Apibendrinimas.

Sudarykite žodžių junginius iš pateiktos ištraukos ir užpildykite lentelę.

Tada aš atidariau savo tuštybės parduotuvę. Virš durų pakabinau didelį plakatą su šiais jame išrašytais žodžiais: Tuštybė čia gaunama prieinamiausiomis kainomis.

O tuštybės aš turėjau daug. Naujomis jos atsargomis aš nesirūpinau: „kai tik išbaigsiu, vėl grįšiu užmarštin“, – tariu pirmą rytą, praverdamas parduotuvės duris.

Prasėdėjau pusę dienos, bet niekas pas mane neatėjo. Buvo baisiai pikta; negi niekas nenorėtų mano tuštybės? Lauke girdėjosi kalbos šnabždesiai, kartais staigus, užslopintas juokas.

– Įdomu, ką jie kalba, – tariu sau ir pasislinkau prie durų.

Netoli stovėjo kažkokie žmonės ir kalbėjosi.

– Komediantas, – tarė vienas linksmas ir nerūpestingai.

– Manau, čia niekas neužeis, – pritarė kitas.

Toliau aš nebegalėjau nugirsti, nes balsai vis tolo ir tolo. Ir taip visą laiką: kažkas ateina ir nueina, balsai ryškėja ir vėl prityla. Vienu metu išgirdau plonus ir miklius mergaičių balsus, paskui pasigirdo storesnis balsas:

– Ko tik neprasigalvoja dabar, sakau.

– O taip, tikėk manim, ypač šiais laikais, greit visa galėsime gauti, – rimtai pritarė kitas, matyt, paslaugus vyras. (Preiga per internetą: <http://macernio.landyne.lt/proza/tustybe>).

Žodžių junginiai	Ryšio tipas	Pagal formaliąją raišką		Pagal semantiką
		Tipas	Gramatinis modelis	

Atliekant užduotis jums pravers žemiau pateiktos nuorodos ir šaltiniai:

Dabartinės lietuvių kalbos gramatika. (2006). Red. V. Ambrazas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.

Prieiga per internetą: http://veb.vu.lt/flf/v.zubaitiene/files/2014/02/LSI_sintakse_I_2014.pdf.

Prieiga per internetą: <http://www.xn--altiniai-4wb.info/index/details/606>.

Prieiga per internetą: http://web.vu.lt/flf/a.smetona/wp-content/uploads/LKG_08.pdf.

Prieiga per internetą: <http://gid.lt/lietuviu-kalba/prijungiamieji-zodziu-junginiai>.